

”En väl fungerande lönebildning”

Emil Svensson

HARH16

Kandidatuppsats

Handledare: Annamaria Westregård

LUNDS UNIVERSITET

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
SAMMANFATTNING	4
1. INLEDNING	5
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	6
1.3 AVGRÄNSNING	7
1.4 METOD OCH MATERIAL	7
1.5 DISPOSITION	10
2. LÖNEBILDNING	11
2.1 LÖNEN, ELLER ARBETET SOM VARA.....	11
2.2 STOCKHOLMSSKOLAN ELLER KEYNESIANISMEN	13
2.3 HUVUDAVTALET 1938, 1976	15
2.4 DEN SOLIDARISKA LÖNEPOLITIKEN	16
2.5 MONETARISMEN OCH MILTON FRIEDMAN	18
3. "MÄRKET"	19
3.1 BAKGRUND	19
3.2 INDUSTRIAVTALET	20
3.3 MEDLINGSINSTITUTET	23
3.3.1 Medlingsinstitutets instruktion Förordning 2007:912	23
3.3.2 Regeringens proposition 1999/2000:32	23
3.3.3 SOU 1998:141.....	25
3.4. LO SAMORDNING.....	27
4. DISKUSSIONER OCH KRITIK	28
4.1 KRITIK MOT INDUSTRIAVTALET OCH MEDLINGSINSTITUTET	28
5. DISKUSSION OCH SLUTSATS	30
5.1 VAD SKILJER INDUSTRIAVTALET MED DEN SOLIDARISKA LÖNEPOLITIKEN	30
5.2 ÄR INDUSTRIAVTALET EN KONSEKVEN AV NUVARANDE EKONOMISKT/POLITISKT PARADIGM? ÄR SÅLEDES STATEN EN TYDLIGARE AKTÖR ÄN VAD BILDEN OM PARTERNAS AUTONOMI GER UTRYCK FÖR.....	32
5.3 SLUTSATS	34
KÄLLOR	35

Förkortningar

LO - LANDSORGANISATIONEN

SAF- SVENSKA ARBETSGIVAREFÖRENINGEN

AEP – ARBETARRÖRELSENS EFTERKRIGSPROGRAM

SAP- SOCIALDEMOKRATISKA ARBETAREPARTIET

TCO – TJÄNSTEMÄNNENS CENTRALORGANISATION

SACO - SVERIGES AKADEMIKERS CENTRALORGANISATION

MBL- MEDBESTÄMMANDELAGEN

LAS- LAGEN OM ANSTÄLLNINGSSKYDD

OPO- OPARTISK ORDFÖRANDE

IER- INDUSTRINS EKONOMISKA RÅD

SCB- STATISTISKA CENTRALBYRÅN

6F- FACKFÖRBUND I SAMVERKAN, BYGGNADS, MÅLARNA, ELEKTRIKERNA,
FASTIGHETSANSTÄLLDA OCH SEKO

SEKO- SERVICE OCH KOMMUNIKATIONSFACKET

Sammanfattning

Uppsatsens frågeställning berör lönebildningen och systemet för lönebildning. Sedan 1997 har den svenska lönebildningen utgått från det märke som industrins parter kommer överens om. Parterna inom industrin är lönebildande på den svenska arbetsmarknaden. Övriga parter förhåller sig sedan till denna lönenorm, eller märke. När andra branscher sedan förhandlar och behöver medling från statliga medlingsinstitutet, har medlingsinstitutet en praxis att inte föreslå avtal som lägger sig över industrins märke. Staten sanktionerar därmed nuvarande lönebildningssystem. Frågorna som behandlas i uppsatsen är dels vad som särskiljer industriavtalet från tidigare system för lönebildning och dels om industriavtalet är en konsekvens av nuvarande ekonomiskt/politiskt paradig. Är således staten en tydligare aktör än vad bilden om parternas autonomi ger uttryck för? Genom att jämföra industriavtalssystemet med den tidigare modellen solidarisk lönepolitik kan skillnader i statens agerande utrönas. Lagstiftarens intentioner med lönebildningen belyses genom en grundlig genomgång av förarbetena inför instiftandet av medlingsinstitutet. I mitt arbete kommer jag fram till slutsatsen att staten i högsta grad är en mycket aktiv part när det kommer till lönebildningen på den svenska arbetsmarknaden. Lagstiftaren har inte bara isolerat parterna till en viss typ av lönebildning utan spelar en mycket aktiv del i densamma. Denna slutsats gäller både den solidariska lönepolitikens period och i nuvarande system.

1. Inledning

Lönen utgör på många sätt en central del av människors liv. Utifrån dess storlek ges möjligheten att tillskansa sig livskvalitet på olika sätt. Med en högre lön ges ett större handlingsutrymme i vardagliga livet, möjlighet att bo större, resa bekvämare eller konsumera varor och tjänster av högre kvalitet. Det samma gäller för den omvända situationen, med en lägre lön ges du mindre handlingsutrymme i en marknadsekonomi. Därför är frågan om hur lönerna sätts till de olika nivåerna för olika individer eller grupper central för ett samhälle och avgörande för den enskilda individen. Strukturen för hur samhället når fram till vilka nivåer som skall gälla för olika grupper avgörs genom en process som benämns lönebildning¹. Hur denna process fungerar och är utformad ger olika resultat i samhället i övrigt. Genom att ett samhälle tillämpar ett visst system får det effekter som inte hade existerat vid tillämpandet av ett alternativt system för lönebildning².

I det svenska samhället är det arbetsmarknadens parter som genom kollektivavtal reglerar lönebildningen³. Förhandlingen sköts mellan arbetsgivarna och arbetstagarerna på arbetsmarknaden. Detta regleras således inte i den svenska lagstiftningen men utgör likväl ett viktigt fundament för den arbetsrättsliga sfären. Ett samhälles lönebildning har en omfattande eller avgörande påverkan på hur ett samhälles politiska, rättsliga och ekonomiska strukturer ter sig. I den offentliga debatten kunde vi nyligen höra statsminister Stefan Löfven kommentera ett förslag från centerpartiet gällande av staten fastställda lönenivåer:

”– I Sverige är det arbetsmarknadens parter som bestämmer löner, bevara oss väl för att ni ska sitta i riksdagen och sätta löner. Det är inte den svenska modellen, sade Stefan Löfven som svar till centerledaren Annie Lööf.”⁴

På den svenska arbetsmarknaden har sedan 1906 parterna, det vill säga arbete och kapital, eller arbetsgivarna och arbetstagarernas organisationer förhandlat. Sedan kapitalismens intåg i det svenska samhället, en rimlig utgångspunkt kan vara näringslivsfrihetsförordningen från 1846, har de två parternas intressen ställts mot varandra. Detta har sin grund i det den tyska filosofen Friedrich Hegel kallar dialektiken, tes ställs mot en anti-tes som ger en syntes. Det är två mot varandra stridande intressen. Arbetsgivarens intresse att bedriva sin verksamhet och styra över mervärdet och arbetstagarernas intresse att förskansa sig en trygghet och en ökande

¹ Nils Karlson M.F. Lönebildning i verkligheten, Studentlitteratur, Lund, 2014, sid 13.

² Nils Karlson M.F. Lönebildning i verkligheten, Studentlitteratur, Lund, 2014, sid 16–18.

³ Nils Karlsson M.F, Lönebildningen i verkligheten, studentlitteratur, Lund, 2014, sid 31.

⁴ www.svt.se

del av mervärdet. Detta dialektiska förhållande leder parterna in i decemberkompromissen 1906. Den betydande uppoffringen från arbetstagsidans var att under perioder frånsäga sig sitt starkaste ”vapen”, arbetsnedläggelse, i utbyte mot att bli erkända som förhandlingspart och därmed kunna börja träffa erkända kollektiva avtal, ofta uttryckt som att decemberkompromissens fullt ut erkänner båda parterna och skall lämna föreningsrätten okränkt. Motsvarande vinner arbetsgivarsidan rätten att leda och fördela arbetet. Den grundläggande analysen är därmed att det är arbetstagarorganisationen som varje avtalsrörelse ”säljer” sin arbetsfred. Detta i utbyte mot de mötta kraven som kollektivavtalet frambringar. Detta kan av vissa anses utgöra den syntes av parternas vilja som vi ibland kallar svenska modellen.

Sedan 1997 har den svenska lönebildningen förhållit sig till den nivå som industrins parter förhandlat fram. Sedan parterna på arbetsmarknaden träffat avtal har staten haft olika roller för att mediera mellan desamma. Redan från starten 1906 kom den första lagen om medling. 2000 bildades den statliga myndigheten Medlingsinstitutet för att påverka lönebildningen.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsatsen är att bringa klarhet i frågan om industriavtalsmodellens förhållande till staten. Samt utvärdera och skärskåda den kritik som framförts gällande Industriavtalet och Medlingsinstitutets roll i den svenska lönebildningen.

Uppsatsen har därför följande frågeställningar:

- Vad särskiljer Industriavtalet från tidigare system för lönebildning?
- Är Industriavtalet en konsekvens av nuvarande ekonomiskt/politiskt paradigm? Är således staten en tydligare aktör än vad bilden om parternas autonomi ger uttryck för?

1.3 Avgränsning

Uppsatsen ger en bild av det svenska 1900-talet inom ett flertal områden som ekonomi, politik och arbetsrätt, vilket gör det näst intill omöjligt att ge en utförligare bild på varje enskilt område. Uppsatsen fokuserar vidare på Industriavtalet och Medlingsinstitutets roll på arbetsmarknaden. Fokus blir då på dessa institutioners funktioner i samhället och därför blir den lokala förhandlingen inte upptagen för vidare belysning. Uppsatsen kommer inte heller att ge en helhetsbild av samtliga branscher. Huvudfokus kommer ligga på LO-kollektivet och inte på TCO och SACO. Då Sverige är medlem i EU påverkas naturligtvis den svenska arbetsmarknaden av EU:s regelverk och framförallt av dess inre marknad. Detta kommer inte upptas i uppsatsen.

1.4 Metod och material

Uppsatsen arbetar med en klassisk juridisk metod för att utreda vad som är gällande rätt inom uppsatsens upptagningsområde, *de lege lata*. Jag kommer att studera rättsregelns innehåll och tolka denna.⁵

Lönebildningen är en del av de kollektiva arbetsmarknadsrelationerna.⁶ En anställning ingår mellan en arbetsgivare och en anställd som avtal mellan dem båda. Detta förhållande måste vara uppfyllt för att man ska kunna befinna sig på arbetsrättens område. Arbetsvillkoren i sig kan regleras i detta personliga avtal, men kan även regleras i ett kollektivt avtal. Andra förhållanden regleras i lag, så som lagen om medbestämmande i arbetslivet, nedan MBL, Lagen om anställningsskydd, nedan LAS. Därför talar vi på arbetsrättens område om den politiska respektive fackliga vägen för en fackförening att påverka förhållandena i arbetslivet⁷. Dessa två kan samspela så som i de dispositiva delarna av LAS, där det är möjligt att genom kollektivavtal förhandla bort innehållet i särskilda paragrafer⁸.

De viktiga rättskällorna inom arbetsrätten är därför författningar, förordningar, föreskrifter och avtal, så som kollektivavtal och personligt avtal⁹. När det kommer till tolkningen av dessa

⁵ Claes Sandgren, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare, Norstedts Juridik, Stockholm, 2007. Sid 36.

⁶ Svante Nycander, En baksättesförares betraktelser i Egerö, Anne-Marie(red)Tretton perspektiv på lönebildningen, Stockholm, 2003, sid 71.

⁷ Axel Adlercreutz, Svensk arbetsrätt, Nordstedts juridik, Stockholm, 2007. Sid 81.

⁸ LAS, 1982:80, §2, andastycket.

⁹ Axel Adlercreutz, svensk arbetsrätt, Nordstedts juridik, Stockholm, 2007. Sid 17.

blir rättspraxis, utfallet i domar från specialdomstolen arbetsdomstolen, och förarbeten viktiga. Förarbeten omfattar det arbete lagstiftaren genomfört innan lagen beslutats av riksdagen, så som en utredning i ämnet, statens offentliga utredningar, nedan SOU, eller regeringen proposition till riksdagen, nedan prop.¹⁰. Då jag i mitt arbete granskar lönebildningen på central nivå ges det ingen möjlighet att granska rättsfall från arbetsdomstolen. Dock kommer jag i avsnittet om Medlingsinstitutet förhålla mig till lag, förarbeten och förordningen.

Då själva lagstiftningen på området är minimal blir återgången till förarbetena mycket viktiga för att förstå lagstiftarens intention. Jag refererar både till SOU och prop. på området, detta för att belysa lagstiftarens ekonomiska teori kring lönebildningen. Den teorin är mer utförligt beskriven i SOU:n men återfinns delvis i propen. Maktförhållandet mellan parterna har över tid avspeglats sig i den arbetsrättsliga lagstiftningen¹¹. Därför blir det viktigt att lyfta fram olika yttringar från parterna, som sträcker sig både över tid och uppfattning. Det finns i arbetet en rad tidningsuttalanden och debattartiklar. Inom området medling på arbetsmarknaden är Birgitta Nyströms avhandling från 1990 något av ett standardverk, men då mitt arbete i huvudsak berör lönebildningen har jag inte använt den mer än som en gedigen bakgrund i ämnet¹².

Lönebildningen har en stark påverkan på det politiska området vilket anknyter till det statsvetenskapliga fältet¹³. På samma sätt berörs nationalekonomin och det ekonomiskt-historiska området. Inom området ekonomisk teori är det ofta en teori som för tillfället anses vara allmängiltig, men det betyder ingalunda att debatten inte rymmer andra motstridiga eller ifrågasättande teoribildningar¹⁴.

Inom ämnen som ekonomi blir det svårt att rakt av applicera vetenskapens logiska positivism¹⁵, menandes att teorier utformats av forskare för att sedan empiriskt bevisas. Inom område som samhällsekonomi och allmän samhällsutveckling är det inte lika enkelt att bevisa teorier, detta då empirin uppstår vid tillämpning. Inom kemin kan man göra isolerade tester i ett labb för att få fram empiriska resultat. På lönebildningsområdet måste teorin först tillämpas på hela samhället under en längre period, alltså på människors faktiska situation.

¹⁰ Konrad Lundberg m.f, Juridik, Bonniers, Stockholm, 2011, sid 39–48.

¹¹ Per Eklund, Rätten i klasskampen, Tidens förlag, Stockholm, 1974, sid 1, 372–374.

¹² Birgitta Nyström, Medling i arbetstvister, Norstedts, >Stockholm, 1990

¹³ Claes Sandgren, Rättsvetenskap för uppsatsförfattare, Norstedts Juridik, Stockholm, 2007. Sid 14.

¹⁴ Lars Pålsson Syll, Ekonomisk teori och metod, studentlitteratur, Lund, 2001, sid 9-10.

¹⁵ Lars Pålsson Syll, Ekonomisk teori och metod, studentlitteratur, Lund, 2001, sid 15-16.

Författaren Claes Sandgren lyfter fram ett liknade problem inom juridiken¹⁶. Sandgren menar att det positivistiska eller empiriska underlaget inom juridiken och framförallt inom arbetsrätten kan utgöras av andra rättskällor så som kollektivavtal¹⁷. Sandgren menar att vi kan använda oss av exempelvis ekonomiska teorier för att undersöka rättsinstitut och deras utveckling¹⁸. Teoribildningen kring möjligheten att ”bevisa” ekonomisk- och samhällsvetenskapliga teorier har utvecklats i samma debattklimat som själva forskningen. Ett sådant exempel är Karl Poppers falsifikationsteori. Popper menar att då empiri för att leda sin teori i bevis ibland kan saknas, kan vi istället fokusera på om det går att bevisa att teorin är falsk. Det vill säga att om vi inte kan bevisa att en hypotes är sann, kan vi testa om den är mer eller mindre sannolik¹⁹.

All typ av forskning inom humaniora är kopplat till den enskilda individens moraliska syn, intressen och politiska åsikter, detta leder till att teoribildningen blir polariserad²⁰. Mot teorin, om att humaniora är problematiskt utifrån empiriska förhållanden inom ekonomisk teoribildning, har den logiska positivismen stått, främst inom den neoliberala ekonomiska(neoklassisk) skolan. Ekonomen Milton Friedman²¹ med flera har hävdade att det finns direkta empiriska förhållanden. Den ekonomiska och samhällsteoretiska diskussionen har naturligtvis utvecklats sedan 1930-talet. Översiktligt kan man säga att fram till slutet av 1960-talet utgick flertalet skolor från en historiematerialistisk hållning, med i huvudsakliga strukturalistiska förhållningsättet. Detta är tydligt hos exempelvis Wolfgang Stegmüller. Men ett återkommande problem är att man i huvudsak enbart kan förhålla sig till materiella data, vilket i stora drag ledde in i en mer matematisk kontext²². Utifrån strukturalismens problem får vi en övergång, främst inom samhällsvetenskapen, till en mer postmodern hållning. I den postmoderna hållningen framhålls snarare enskilda individer eller särskilda företeelser för att belysa eller framhålla tidigare, under den strikt historiematerialistiska eran, bakom data dolda betingelser. På detta vis menar exempelvis Donald McCloskey att ekonomins retoriska, eller språkliga ansats formulerar i sig som en del av den samtida forskningen eller teoribildningen²³. Om man förhåller sig till Thomas S Kuhns sätt att se på det så kan vi här

¹⁶ Claes Sandgren, Om empiri och rättsvetenskap, del 1, sid 731.

¹⁷ Claes Sandgren, Om empiri och rättsvetenskap, del 1, sid 732.

¹⁸ Claes Sandgren, Om empiri och rättsvetenskap, del 1, sid 737.

¹⁹ ¹⁹ Lars Pålsson Syll, Ekonomisk teori och metod, studentlitteratur, Lund, 2001, sid 18–20.

²⁰ Knut Halvorsen, Samhällsvetenskaplig metod, studentlitteratur, Lund, 1992, sid 16.

²¹ Lars Pålsson Syll, Ekonomisk teori och metod, studentlitteratur, Lund, 2001, sid 19.

²² Lars Pålsson Syll, Ekonomisk teori och metod, studentlitteratur, Lund, 2001, sid 23.

²³ Lars Pålsson Syll, Ekonomisk teori och metod, studentlitteratur, Lund, 2001, sid 26–26.

tala om ett paradigmskifte²⁴. Under en period av tid förhåller sig majoriteten inom området till ett visst sätt att närma sig problem eller använder sig av en viss typ av teori eller förklaringsmodell för att granska problemet. Inom ekonomin kan vi exempelvis se en förskjutning från den klassiska nationalekonomin med tänkare som Adam Smith till att avlösas av den nyklassiska ekonomiska skolan med aktörer som Marshall, till den Keynesianska ekonomiska teoribildningen för att sedan landa i nuvarande monetarism vars huvudsakliga debattör var Milton Friedman. Det är i ljuset av dessa ekonomiska teorier som delar av mitt arbete förhåller sig.

Paradigm utesluter, som tidigare nämnt, inte alternativa teorier. Inom rättsvetenskapen har den marxistiska tolkningen av lagen under en lång tid löpt som en parallell tolkning. Alan Hunt menar exempelvis att förhållandet mellan lag, ideologi och den sociala dimensionen kan ge oss en klarare bild av lagstiftningens utveckling. Hunt menar att en avskalad och begränsad definition av ideologin kan vara behjälplig i analysen av juridikens utveckling²⁵. Den teorin blir möjlig att tillämpa i förhållandet till frågan om paradigm i mitt arbete.

Det träffade kollektivavtalet tillsammans med förarbetena till inrättandet av medlingsinstitutet blir viktiga rättskällor i mitt arbete²⁶.

Uppsatsen har därför en tvärvetenskaplig ingång, när förarbetena granskas används både den klassiska juridiska metoden, men även de ekonomiska och samhällsvetenskapliga teorierna.

1.5 Disposition

Uppsatsen är uppdelad i fem kapitel som skall ge läsaren en följsam läsning. I första kapitlet görs en introduktion av ämnet. Syfte och frågeställning, en beskrivning av metoden och materialet som senare använts.

I mitt andra kapitel behandlas svensk lönebildning. Här undersöker vi de ekonomiska teorierna som lönebildningen grundar sig på.

I det tredje kapitlet avhandlas vilken lagstiftning som berör ämnet. Industriavtalet och LO samordningen granskas.

²⁴ Knut Halvorsen, Samhällsvetenskaplig metod, studentlitteratur, Lund, 1992, sid 35.

²⁵ Alan Hunt, The ideology of law: advances and problems in recent applications of the concept of ideology to the analysis of law, Marx and law, red Susan Easton, Ashgate, Hampshire, 2008, sid 13- 14, 164- 165.

²⁶ Jan Kellgren, Anders Holm, Att skriva uppsats i rättsvetenskap, studentlitteratur, 2007, sid 14.

I det fjärde kapitlet framläggs de olika problem och kritiska förhållningsätt som uppkommit i förhållande till nuvarande system. I kapitlet framläggs problemen med löneskillnader.

I det femte kapitlet analyseras de material som har presenterats i uppsatsen. Kapitel tre och fyra sammankopplas här med de frågeställningarna som uppsatsen har. Analys av parternas intressen och min syn på den framtida utvecklingen.

2. Lönebildning

I detta kapitel ges en beskrivning av lönebildningens uppbyggnad samt av dess tillkomst i Sverige. Först ges en bild av den fackliga rörelsens teoretiska Marxistiska grund. Därefter teoribildningen för den solidariska lönepolitiken och nuvarande industriavtalsystem.

2.1 Lönen, eller arbetet som vara

Karl Marx menar i *Kapitalet* första bok, andra avdelning *penningens förvandling till kapital*, fjärde kapitlet, tredje delen *Köp och försäljning av arbetskraft*, att en rad betingelser måste vara uppfyllda för att det ska vara fråga om ett köp av arbetskraft i en marknadsekonomi²⁷. För det första måste, när de två parterna; köparen och säljaren möts, arbetaren förfoga över sin vara. Arbetaren måste kunna sälja den för en viss tid och inte sälja den helt och hållet, om det inte är fallet vid mötet på marknaden är det en fråga om slaveri. Det andra är att säljaren av arbetskraft inte försäljer varor vari hans arbete är nedlagt utan sin arbetskraft som blott återfinns i hans levande person. Marx menar att varan arbete innebor i människan som levande väsen och måste ständigt likt vilken annan vara på marknaden reproduceras. Det gäller såväl den på dagen utförda arbetsinsatsen som den långsiktiga över generationer i en ekonomi. Men för att den insatts som är möjlig att utföra idag skall kunna utföras imorgon måste arbetaren ha så basala saker som näring, sömn, kläder och värme. Men Marx menar att omfattningen av nödvändiga behov är kopplat till i omgivningen kulturella och moraliska element. Människan är en produkt av sin omgivning vid det givna tillfället i historien, alltså är arbetarens nödvändiga behov olika beroende på dess omgivning. Ett tydligt sådant exempel är att en liter mjölk kostar mer i Sverige än i Lettland, men också att behovet av att kunna avstå 30 % av sin inkomst till skatt är nödvändigt i Sverige men inte i Lettland. Därför kan det vara

²⁷ Karl Marx, *Kapitalet* första bandet, ö.s. Rickard Sandler, Tidens förlag, Stockholm, 1930, sid 144- 151.

svårt att värdera varan av en timme utfört byggnadsarbete i Sverige och Lettland till samma nivå. På så vis menar Marx att vi kan få fram en yttersta minimigräns för arbetskraftens vara. Genom att enbart utbjuda värdet som arbetskraften behöver för att reproducera sig, eller enkelt uttryckt återhämta sig från en dag till en annan. Men Marx betonar tydligt att med ett sådant resonemang missar man det centrala att inget värde uppstår i bytesbalansen om ingen vara säljs. Då arbetskraften ofta säljs på kredit blir detta förhållande något oklart. Men det är själva tillfälle för konsumtionen av värdet på arbetskraften som vara Marx finner det verkligt intressanta. Konsumtionen av arbetskraften bidrar till att skapa nya värden i ekonomin, på detta sätt skiljer sig arbetskraften gentemot de flesta övriga varor på marknaden. En bil exempelvis höjer inte sitt värde för att du kör den oftare utan minska då snarare i värdet. Medans arbetskraften har den speciella egenskapen att desto mer du nyttjar den tid av arbete du har köpt desto mer värde tillför det till de andra varor du brukar arbetskraften med. Exempelvis om en försäljare anställd vid ett företag klarar att under den timme han sålt sin arbetskraft sälja fler varor än tidigare har det mera värde= mervärde som arbetskraften skapat åt företaget ökat²⁸.

Det är detta av Marx definierade mervärde som har varit i fokus för lönebildningsdebatten sedan dess uppkomst. Det finns ett starkt intresse hos arbetsköparen att ta detta mervärde i anspråk, lika så finns det ett intresse hos arbets säljaren att mervärdet skall komma på nästa löneavtal.

Det är i denna konflikt om det skapade mervärdet som teorin kring lönebildningen i sig själv blir en polemisk debatt.

En alldeles avgörande faktor i prissättningen av varan arbete är naturligtvis utbud och efterfrågan. Det vill säga om det är många arbetslösa som söker samma arbete tenderar priset på det arbetet att sjunka.

²⁸ Karl Marx, Kapitalet första bandet, ö.s. Rickard Sandler, Tidens förlag, Stockholm, 1930, sid 538- 550,

2.2 Stockholmsskolan eller Keynesianismen

Genom olika typer av fackliga organisationer eller liberala debattörer, vilka intresserade sig för arbetarfrågan, kunde det inneboende maktförhållande som anses föreligga mellan arbetsgivaren och arbetstagaren sedan 1800-talet andra hälft börja balanseras. Det är i samband med att idéer om en mer jämlik fördelning av mervärdet under 1900-talets början som politiska partier med stöd av fackliga organisationer genomför rösträtt och inleder en reformering från ett totalitärt och feodalt samhälle²⁹³⁰. Men många av dessa bromsas upp av den på 1920-talets andra hälft ökande arbetslöshet. Hur denna arbetslöshet hanterades kom att utgöra en grund för en ekonomisk strategi.

Den ekonomiska strategin, eller teorin, utgår från en ekonomisk modell vars framväxt skedde i efterkrigstiden, men vars utformning och planering tog fart i mellankrigstidens höga arbetslöshet. En betydande debatt var om, och i så fall hur, staten skulle intervensera på den, vid tiden, konfliktfyllda svenska arbetsmarknaden. Hur till vida stöd till arbetslösa eller utformningen av offentliga arbeten skulle påverka parternas interna maktbalans. I Leif Lewins avhandling³¹ lyfts den konjunkturdämpande politiken fram som en viktigt bidragande faktor för stabiliteten i den svenska ekonomin och på arbetsmarknaden. Grunden i den uppfattningen är att det i konflikten mellan arbete och kapital redan finns en inneboende maktförskjutning till arbetsgivarens fördel, som en naturlig konsekvens av anställningsförhållandet.

Möjligheten att uppnå en maktbalans mellan parterna avgörs därför av tillgången på arbete på arbetsmarknaden. Vi hög tillgång på arbetskraft sjunker priset på arbete och således förstärks arbetsgivarens förhandlingsposition. Men vid det omvända förhållandet, det vill säga när tillgången på arbetskraft är låg stiger priset på arbete och således förstärks arbetstagarnas position vid förhandlingsbordet. Lewin menar att den av finansministern Ernst Wigforss föreslagna ekonomiska politiken med en i lågkonjunktur spenderande stat, genom anställningar i offentlig sektor till kollektivavtalsenliga löner, långsiktigt påverkar maktförhållandet mellan arbete och kapital, till arbetets fördel³². Denna i grunden förändrade relation förde parterna fram till förhandlingsbordet och resulterade i ett huvudavtal mellan SAF och LO 1938, Saltsjöbadsavtalet. Arbetsrättsjournalisten Svante Nycander som bekänner sig till en mer idépolitisk tradition menar i sin bok *Makten över arbetsmarknaden* att det

²⁹ Georg Branting, *Arbetets söner*, redaktör Fredrik Ström, andra upplagan, Steinsviks Bokförlag AB, Örebro, 1956, sid 326-340

³⁰ Svante Nycander, *Makten över arbetsmarknaden*, SNS förlag, 2008, sid 11- 28

³¹ Leif Lewin, *planhushållningsdebatten*, Almqvist och Wiksell, Stockholm, 1967.

³² Leif Lewin, *planhushållningsdebatten*, Almqvist och Wiksell, Stockholm, 1967, sid 59, 286.

snarare var det faktum att hegemonin under en lång tid hade bearbetats av liberala aktörer och rörelser som ledde fram till Saltsjöbadsavtalet³³. Ovan förhåller jag mig till den svenska utformningen av konjunkturdämpande politik, men internationellt mest känd inom området är den brittiska ekonomen John Maynard Keynes som 1936 utkom med *The General Theory of Employment, Interest and Money*. I Sverige kom de kontracykliska idéerna främst att utformas och företrädas av en ekonomisk grupp vid namn Stockholmsskolan, vars främsta företrädare var ekonomerna Bertil Ohlin och Gunnar Myrdal.

Det intressanta med de kontracykliska teorierna i den svenska debatten är att det flyttar fokus från lönefrågan till frågan om statens spendering. Lönefrågan, menades den då gängse uppfattningen, att enda långsiktigt möjliga sättet att sänka arbetslösheten var att sänka lönerna. Politikern Gerard De Geer deklarerar den samtida uppfattningen på följande vis ” Arbetslösheten är den ofrånkomliga regulatorm av lönenivåns höjd, allt enligt nationalekonomis elementära lagar om prisbildningen”³⁴ Kort sammanfattat kan man säga att källan till 1920-talets arbetslöshet var de lönekrav som fackföreningsrörelsen drivit.

Konflikten kom därmed att stå mellan de två politiska dogmerna, socialdemokratins fortfarande något stelbenta marxistiska analys och borglighetens fasta tro på marknadens harmonilära, platsen för bataljen blev arbetslöshetskommissionen^{35,36}. Frågan gällde hur och till vilket pris nödhjälpsarbetena skulle anställas av staten. Kring frågan om att arbetslösheten i sig som fenomen var demoraliserade rådde det en politisk enighet av allt att döma. Men hur arbetslösheten uppstått, eller hur man skulle få den att sjunka, ledde till politisk konflikt. Borgerligheten var som ovan nämnt av uppfattningen att de höga lönerna var roten till den stigande arbetslösheten. Detta var svårt för den socialdemokratiska riksdagsgruppen att fullt ut acceptera som förklaringsmodell. Därför angrep statsministern Hjalmar Branting arbetslöshetskommissionen i riksdagsdebatten 1923 för att inte vilja hjälpa de arbetslösa medborgarna. Men de facto drev socialdemokraterna inte någon annan hållning under större delen av 1920-talet än den löneteoretiska allmänborgerliga linjen³⁷. Först med omdaning av den dogmatiska marxistiska linjen³⁸ kunde Ernst Wigforss 1929 presentera en konjunkturdämpande ekonomisk politik. Det mest omdebatterade i förslaget gällde de statliga nödhjälparbetarnas lönenivåer. Wigforss menade att de skulle uppbära samma lönenivåer som

³³ Svante Nycander, *Makten över arbetsmarknaden*, SNS förlag, 2008, sid32, 118-120.

³⁴ Leif Lewin, *planhushållningsdebatten*, Almqvist och Wiksell, Stockholm, 1967, sid 48

³⁵ Svante Nycander, *Makten över arbetsmarknaden*, SNS förlag, 2008, sid 42-43, 47-48

³⁶ Leif Lewin, *planhushållningsdebatten*, Almqvist och Wiksell, Stockholm, 1967, sid 55-56

³⁷ Leif Lewin, *planhushållningsdebatten*, Almqvist och Wiksell, Stockholm, 1967, sid 51

³⁸ Leif Lewin, *planhushållningsdebatten*, Almqvist och Wiksell, Stockholm, 1967, sid 66

i det privata näringslivet. För att på så sätt stimulera konsumtionen. Wigforss var influerad av Keynes³⁹. I kommunvalet 1930 pryder den nya ekonomiska politiken för sysselsättning SAP:s valaffischer, men blir inte aktiv regeringspolitik förrän efter kohandeln vid valet 1932.

2.3 Huvudavtalet 1938, 1976

Det av SAF och LO slutna huvudavtal som i folkmun är känt som Saltsjöbadsavtalet reglerar i huvudsak hur parterna skall lösa tvistefrågor, hur uppsägning av arbetskraften skall ske, hur ekonomiska stridsåtgärder skall hanteras samt vad som utgör samhällsfarliga konflikter. Avtalet råder än i dag. Parterna förhandlade mellan 2007 och 2009 om en förändring av avtalet men kunde inte nå fram till en lösning.

I huvudavtalet fastslår parterna en förhandlingsordning för att lösa uppkomna konflikter på arbetsmarknaden. I samband med avtalets tecknande 1938 har den statliga arbetsmarknadskommittén anfört följande gällande statens inblandning:

”Ehuru organisationerna sålunda medvetet eftersträva fredliga lösningar på arbetsmarknadens problem, kan det likväl inte alltid undgås att parterna stannar i oenighet. De ekonomiska förluster, som följa av en kraftmätning i en sådan situation, äro i och för sig beklagliga men kunna icke anses vara av betydelse att motivera den nuvarande förhandlings- och avtalsfrihetens ersättande med en statlig tvångsreglering av intressemotsättningarna på arbetsmarknaden. Ej heller ur andra synpunkter kan det vara befogat att staten – utöver området för den egentliga sociala skyddslagstiftningen – påtvingar arbetsgivare och arbetare i vårt land en reglering av arbetsvillkoren vare sig i allmänhet eller vid särskilda tillfällen. Så länge arbetsmarknadens organisationer äro beredda att beakta jämväl de allmänt samhällsliga intressen som äro förknippade med deras verksamhet, synas de åtgärder, som rimligen må påkallas av hänsyn till arbetsfreden, naturligast och ändamålsenligast böra ankomma på organisationerna själva.”⁴⁰

Idéen om att parterna inbördes bör hantera konflikter legitimeras av staten genom en passivitet. Bakgrunden till statens oro över arbetsmarknadens stabilitet går att se genom de många konflikter som präglade svensk arbetsmarknad. Nycander påvisar att det från båda håll

³⁹ Ernst Wigforss, Den ekonomiska krisen, 1931, Skrifter i urval 2, Tidens förlag, 1980, sid 370

⁴⁰ Saltsjöbadsavtalet 1938, www.lo.se

har gjorts försök att genom staten och lagstiftningen utmanövrera motparten⁴¹. Det blir även tydligt att parterna fullt ut utgår från en dialektisk relation.

2.4 Den solidariska lönepolitiken

Grunden för det vi idag känner som den solidariska lönepolitiken lades på 1940-talet av Rudolf Meidner och Gösta Rhen. Det sammantagna teoretiska dokumentet är en rapport till LO:s kongress 8-15 september 1951 vid namn ”*Fackföreningsrörelsen och den fulla sysselsättningen*”⁴². Idéen om en solidarisk lönepolitik är nära knuten till den omfördelande politiken som berörts i avsnittet om den kontracykliska politiken. Efter andra världskriget förväntade sig socialdemokratin att möta samma typ av ökad arbetslöshet som efter första världskriget, och gav därför ekonomen Gunnar Myrdal i uppdrag att utforma ett efterkrigsprogram. Programmet präglas av en starkt spenderande stat för att motverka en stigande arbetslöshet och en minskande orderingång. Programmet består av 27 punkter där det första kapitlet med 8 punkter är titulerat full sysselsättning⁴³. Andra avdelningen berör en fördelningspolitik och det tredje en demokratisering av näringslivet⁴⁴. Även om programmet många gånger i debatten har hånats för att vara helt i otakt med tiden, då Sverige inte mötte en konjunkturedgång eller en ökad arbetslöshet efter kriget utan snarast det motsatta, lyfter LO:s kongressrapport från 1951 fram att programmet framhåller en viktig fråga gällande det framtida demografiska problemet som en åldrande befolkning kan innebära⁴⁵. På denna fråga ställer också Arbetarrörelsens efterkrigsprogram, nedan AEP, tre framtida lösningar:

1. Hantering av ständigt stigande produktionsresultat, genom en skatt- och socialpolitisk inkomstfördelning för att motverka översparande, underkonsumtion, vilket leder till ökad arbetslöshet.
2. Planering av investeringar i samhället. Staten bör ta en aktiv roll för att spegla det privata näringslivets investeringar. Så att sysselsättningen hålls uppe.

⁴¹ Svante Nycander, *Makten över arbetsmarknaden*, SNS förlag, 2008, sid 65-77

⁴² LO kongressrapport 1951, *Fackföreningsrörelsen och den fulla sysselsättningen*, TR, AB Framtiden, Malmö 1951.

⁴³ Arbetarrörelsens efterkrigsprogram, Viktor Pettersons bokindustri AB, Stockholm, 1944.

⁴⁴ Arbetarrörelsens efterkrigsprogram, Viktor Pettersons bokindustri AB, Stockholm, 1944 sid 6-31.

⁴⁵ LO kongressrapport 1951, *Fackföreningsrörelsen och den fulla sysselsättningen*, TR, AB Framtiden, Malmö 1951 sid 130-132.

3. När befolkningen åldras och därmed får en sjunkande förmåga till anpassning bör staten hantera detta genom utvidgad arbetsförmedling, yrkesutbildningar, omskolningar och ett flyttningsbidrag.

Vidare argumenterar rapporten att AEP första punkt gäller inflationsbekämpning, vilket talar för att den inte bara förhåller sig till en kommande arbetslöshet utan också inriktar sig på att långsiktigt hålla den nere, alltså förebyggande.

Ett viktigt fundament i hela idén bakom den solidariska lönepolitiken gäller således statens roll och agerande. Men de fyra målen för fackföreningsrörelsen var

1. Låg inflation
2. Full sysselsättning
3. Ökad produktivitet
4. Jämn inkomstfördelning.

Oron för att skapa en skenad inflation i takt med att löneökningsskraven höjdes med produktivitetsökningen är en av rapportens centrala frågor. Men den grundläggande tanken var att genom centrala och samordnade förhandlingar åstadkomma en lönebildning där golvet i avtalen ständigt höjdes, detta på bekostnad av de löneledande i respektive bransch, då dessa grupper inte fullt ut kunde tillgodoräkna sig någon ökad andel av den ökade produktiviteten. Konsekvensen, som man är fullt medveten om, är att de företag som inte förmår betala den centralt fastslagna lönenivån försätts i konkurs⁴⁶. Den solidariska lönepolitiken avgränsade därmed inte löneökningar till en fråga som enbart handlade om nivån på nuvarande lön. Det kunde mycket väl motiveras att en grupp som redan var på höga lönenivåer skulle vara berättigade till löneökningar. Detta då faktorer som arbetets svårighetsgrad, otrygghet i anställningsförhållanden, olycksfallsrisker med mera kunde motivera en högre lön. Programmet föreslog att LO:s förbund skulle göra en utförlig kartläggning för att kunna inhämta kunskap om dessa förutsättningar, LO ekonomen Rudolf Meidner konstaterar i en skrift 1972 att så aldrig blev fallet⁴⁷. Meidner menar att anledningen till att kartläggningen inte gjordes var att Sverige från 1951 haft en så hög sysselsättning att positionerna flyttats fram på kapitalets bekostnad. Detta gav LO- ledningen möjlighet att peka på den växande

⁴⁶ Rudolf Meidner, Samordning och solidarisk lönepolitik, Prisma, LO, Lund, 1975, sid 63-65.

⁴⁷ Rudolf Meidner, Berndt Öhman, solidarisk lönepolitik- erfarenheter, problem, utsikter, Tidens förlag, Stockholm, 1972, sid 9-10.

löneandelen av BNP istället för den branschvisa fördelningen. Ett resonemang som återfinns i dagens debatt kring Industriavtalet, men främst gällande reallöneökningar.

2.5 Monetarismen och Milton Friedman

Det finns många som hävdar att den solidariska lönepolitiken aldrig tillämpades, en av dem är Svante Nycander. Men oavsett så kom den att marginaliseras i takt med att staten som aktör frångick den kontracykliska politiken. I efterkrigstiden tillämpades Keynesianismen på bred front i västvärlden, med bland annat New deal i USA. Utifrån Kuhns teori kring paradigmskiftet blir 1970-talet en brytpunkt för den kontracykliska politiken. När Milton Friedman tilldelas nobelpriset i ekonomi 1976 har skiftet redan påbörjats. Friedman förespråkar en teoribildning vid namnet Monetarismen vars huvudsakliga linje är att staten inte skall intervensera i marknadens svängningar, således varken genom spendering eller reglering av marknaden⁴⁸.

Idéerna från Chicagoskolan, inom vilken Friedman var tongivande, diskuteras brett bland ekonomer i det svenska samhället, även i de socialdemokratiska leden. Det socialdemokratiska krisprogrammet inför valet 1982 anammade man fullt ut principerna om en återhållsam statlig spendering till förmån för expanderande vinster i företagen⁴⁹. Här tas de första stegen mot det som skulle komma och bli den tredje vägens politik. Dock hävdar finansministern Kjell-Olof Feldt i sina memoarer, *Alla dessa dagar*, 1990 att han vid tillfället inte nämnde lönekostnadsökningarna som roten vid rapportens tillkomst, men att detta var den tredje vägens ”värsta stötesten”⁵⁰. Under en period blir statsapparaten direkt inblandad i avtalsrörelserna, med skattetekniska uppgörelser för att dämpa inflationen⁵¹. Regeringen Palme ställer också upp ett inflationsmål på 4 procent 1984, detta kan jämföras med 12 procent vid regeringens första budgetår. I november 1985 genomförde även regeringen en avreglering av kreditmarknaden som medgav banker att fritt låna ut pengar till de privata hushållen⁵². Statsministern Ingvar Carlsson konstaterar att:

⁴⁸ Milton Friedman, 1962, *Price theory*, Adline pub co, Chicago, 1976, sid 74-75.

⁴⁹ Kjell-Olof Feldt, *Alla dessa dagar...*, Nordstedts, Stockholm, 1990, Sid 24.

⁵⁰ Kjell-Olof Feldt, *Alla dessa dagar...*, Nordstedts, Stockholm, 1990, Sid 22.

⁵¹ Kjell-Olof Feldt, *Alla dessa dagar...*, Nordstedts, Stockholm, 1990, Sid 87, 94-96, 174.

⁵² Kjell-Olof Feldt, *Alla dessa dagar...*, Nordstedts, Stockholm, 1990, Sid 260, 281.

” den kreditpolitiska hade sedan avregleringen år 1985 svämmat över alla bräddar”[..]”Beskedet från de ansvariga inom riksbanken och finansdepartementet hade varit att skyddsvallar var obehövlige”⁵³.

3. Märket

I detta kapitel behandlas det nuvarande lönebildningssystem. Samt hur arbetsmarknadens parter förhåller sig till staten.

3.1 Bakgrund

Efter omstruktureringen av svenska statens finans- och penningpolitik kring slutet på 1980-talet till början på 1990-talet ägnades kraften åt att omarbete lönebildningen. Den ekonomiska krisen berodde på flertalet faktorer men den utlösande var att Sverige knutit sig till den fasta växelkursen ECU, vilket var svårt med det reella svenska ekonomiska läget. Den fasta växelkursen tvingade riksbanken att höja räntan till 500 procent den 16 september 1992⁵⁴. Nära en halv miljon arbeten försvann i den ekonomiska krisen och arbetslösheten uppgick 1993 till 8.2 procent⁵⁵. Avtalsrörelsen 1995 var mycket konfliktfylld⁵⁶, pappersindustrin tecknade ett avtal som låg långt över vad industrins ekonomer ansåg vara lämpligt. Men redan innan dess hade relationerna varit stormiga på arbetsmarknaden, 1990 lade arbetsmarknadsministern Mona Sahlin fram det så kallade strejkstoppet. Regeringen föreslog riksdagen att förbjuda fackförbund att förhandla och löntagare att strejka⁵⁷. Förslaget, kallat stoppaketet, lede till regeringens fall, efter ombildandet av en ny regering Carlsson tillsattes Rehnbergskommissionen med uppgift att stabilisera lönerna⁵⁸. Stabiliseringen fungerade någorlunda framgångsrikt första gången i avtalsrörelsen 1993. Det var först efter den stormiga avtalsrörelsen 1995 som staten flertalet gånger uppmanade parterna att komma fram med en lösning för att få till stånd en återhållsam löneutveckling. Lösningen uteblev från de två klassiska aktörerna, LO och SAF. Istället meddelar industrins fackförbund via en

⁵³ Ingvar Carlson, Så tänkte jag, Hjalmarson & Högberg, Stockholm, 2003, sid 289.

⁵⁴ www.sr.se

⁵⁵ SCB, AKU, med justerade skattningar.

⁵⁶ Svante Nycander, Makten över arbetsmarknaden, SNS förlag, 2008, sid 419.

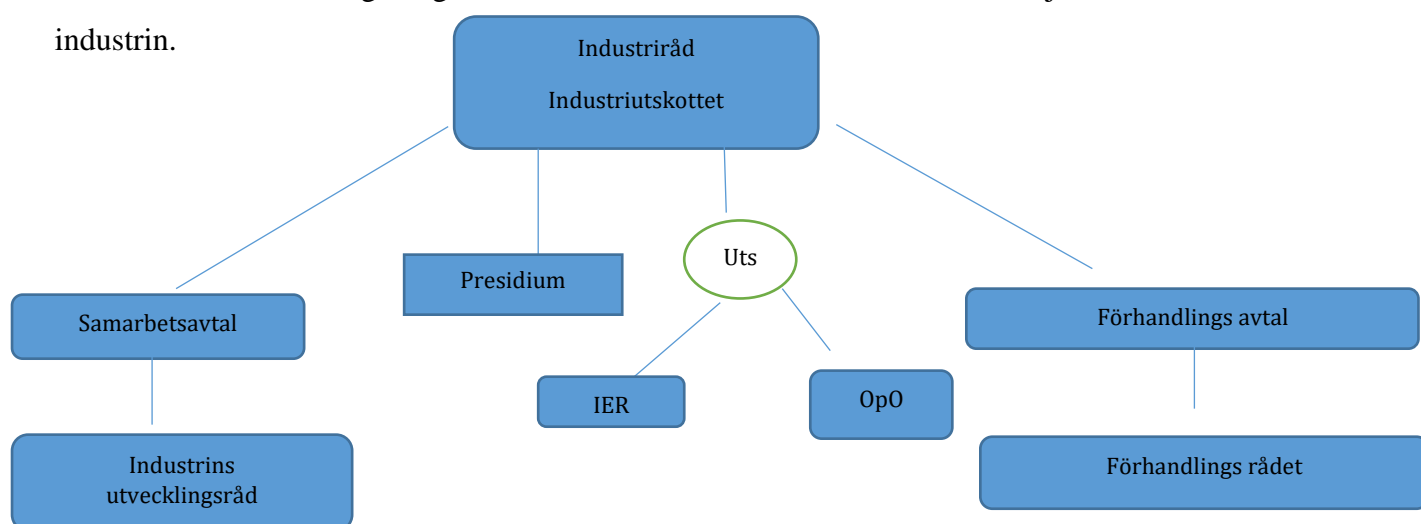
⁵⁷ Svante Nycander, Makten över arbetsmarknaden, SNS förlag, 2008, sid 421.

⁵⁸ Bertil Rehnberg/Rune Larson, Världen förändras under tryck och hetta, evigt ung svensk modell?, Red Bosse Andersson, Medlingsinstitutet, Stockholm, 2015 sid 29- 33.

tidningsartikel att man är beredd att träffa ett avtal. Snabbt svarar motparten och förhandlingen inleds till det som vi senare kommer att känna som industriavtalet⁵⁹.

3.2 Industriavtalet

Industriavtalet är till karaktären ett samarbetsavtal. I avtalet regleras hur parterna skall sköta sina löpande förhållanden, även under perioderna mellan att avtalen löper ut. Avtalet tecknades 1997 och det som är rådande idag tecknades 2011. Avtalet är även ett förhandlingsavtal som reglerar turordningen för förhandlingar mellan parterna. Avtalet bestämmer också de långsiktiga formerna för hur man skall bedöma och främja den svenska industrin.

Dessa frågor ryms i det övergripande industrirådet. Ovan syns en organisationskarta⁶¹ över hur samarbetet är strukturerat. I de olika organen gör man löpande bedömningar av hur konkurrenskraftig den svenska tillverkningsindustrin är i förhållande till sina konkurrenter i omvärlden⁶². Det är utifrån denna bedömning som sedan det centrala avtalets löneförhandling görs, och avslutas inom rådande struktur.

Det har blivit norm på den svenska arbetsmarknaden att man utgår från och följer den nivå på löneavtal som industrins parter kommer överens om. På detta sätt blir därför industriavtalet lönebildande. Principen, med detta nu rådande system, är att den konkurrensutsatta sektorn av

⁵⁹ www.industriradet.se

⁶¹ www.industriavtalet.se

⁶² Industriavtalet 2011, sid 8

arbetsmarknaden skall sätta nivåerna för lönebildningen. Systemet med att industrin är norm för hela arbetsmarknaden är således frivillig, det finns i grunden ingen lag som säger att andra branscher måste följa märket. Dock så tolkar Medlingsinstitutet sitt uppdrag, om en väl fungerande arbetsmarknad, det så att staten är av uppfattningen att Industriavtalet utgör en väl fungerande lönebildning. Därför lägger inte Medlingsinstitutet medlingsbud som överstiger det märke som träffats av industrins parter. Detta återfinns till viss del i förarbetena⁶³ men har huvudsakligen utverkats som praxis. Här uttryckt av Medlingsinstitutets generaldirektör Carina Gunnarsson:

” Men vårt uppdrag är detsamma som tidigare. Medlingsinstitutet kommer in om förhandlingarna inte lyckas, och våra medlare kommer inte att medverka till kostnadsökningar som är högre än normen.”⁶⁴

I propositionen pekar regeringen specifik ut den konkurrensutsatta exportindustrin, som den bransch som bör teckna avtal och på så vis bli normerande⁶⁵.

Detta har placerat ett stort ansvar på industrins parter gällande den svenska lönebildningen samt den svenska ekonomin. Parterna tar även på sig en sådan roll i samarbetsavtalet. I avtalet stipuleras att man arbetar för att

” säkerställa en stabil lönebildning i Sverige och beaktar därvid lönebildningens konsekvenser på inflation, sysselsättning och konkurrenskraft. Industrins utsatthet för internationell konkurrens innebär att arbetskraftskostnadsökningar långsiktigt måste stå i överensstämmelse med den internationella utvecklingen, främst i våra viktigaste konkurrentländer, för att inte underminera tillväxt och sysselsättning. En sund och bärkraftig lönebildning förutsätter att förbundsavtalen inom industrin, som är kärnan i den internationellt konkurrensutsatta sektorn, utgör kostnadsnorm och vägledning för arbetskraftskostnader på svensk arbetsmarknad.”⁶⁶

Avtalet är här tydligt med att det är ett ansvar på industrins parter att arbetskraftskostnaderna inte överstiger andra länders nivåer. Samt att parterna själva anser att de bör utgöra norm för lönesättningen för hela den svenska marknaden. Avtalet förhåller sig även till en växande produktivitet i företagen

” Sverige möter många länder i den globala konkurrensen som kan tillgodoräkna sig mycket låga kostnader för arbetskraft. Industrins samarbetsavtal tar bl.a. sikte på en lönebildning som är

⁶³ Prop 1999/2000:32 sid 24

⁶⁴ www.svensktnaringsliv.se

⁶⁵ Prop 1999/2000:32 sid 30

⁶⁶ Industriavtalet, Industrins samarbetsavtal, del 1, sida 8. www.industriradet.se

förenlig med att utveckla Sveriges konkurrenskraft. Industrins parter är därtill överens om att svensk industri måste konkurrera genom skapandet av höga förädlingsvärden”⁶⁷

Ovanstående stycke i avtalet beskriver en uppfattning att om den svenska industrin inte skall konkurrera med direkta lönesänkningar måste andelen mervärde som svenska företag kan tillgodoräkna sig vara av en ökande karaktär.

Vidare är parterna tydliga med att de båda skall verka för att kostnadsmärket, som fastställts av dem, hålls av övriga parter på arbetsmarknaden⁶⁸. Att de enskilt skall verka för att andra parter på marknaden skall hålla sig till den norm som industrins parter fastställer. Samt att löner och andra anställningsvillkor skall regleras genom avtal och att lagstiftningsvägen ”så långt som möjligt bör undvikas”⁶⁹.

⁶⁷ Industriavtalet, Industrins samarbetsavtal, del 3, punkt 3. www.industriradet.se

⁶⁸ Industriavtalet, Industrins förhandlingsavtal, del 1, sid 20. www.industriradet.se

⁶⁹ Industriavtalet, Industrins förhandlingsavtal, del 1, sid 20. www.industriradet.se

3.3 Medlingsinstitutet

Medlingsinstitutet inrättades 2000, det fanns dock tidigare liknade myndighetsutövande. Nedan följer analys av rättskällorna efter lagstiftarens syn på en väl fungerande lönebildning.

3.3.1 Medlingsinstitutets instruktion Förordning 2007:912

Den verkliga lagstiftning som styr Medlingsinstitutets uppgifter är mer inriktad på det praktiska arbetet. Den återfinns i MBL 46-49, 51-53 och 62§. Det är i regeringens förordning till Medlingsinstitutet som vi i första paragrafen finner skrivningen om att Medlingsinstitutet ”har till uppgift att verka för en väl fungerande lönebildning”. För att veta vad lagstiftaren menar med en väl fungerande lönebildning är det de tidigare nämnda förarbetena vi måste granska.

3.3.2 Regeringens proposition 1999/2000:32

I regeringens proposition till riksdagen är den initiala ansatsen regeringens missnöje med den tidigare lönebildningen. Propositionen talar om att lönebildningen under flera decennier inte har fungerat tillfredställande. De höga nominella löneökningarna resulterade mellan 1980 till 1995 inte i reallöneökningar enligt propositionen. Regeringen menar att devalveringarna som genomfördes under nämnda period var ett nederlag. Vidare förklarar man att riksdagen i bred politisk enighet har fastslagit att inflationsmålet inte får överskridas. Propositionen pekar på att stabila priser är en grundläggande förutsättning för att klara sysselsättningsmålet.

Regeringen fastslår att staten skall vara neutral mellan parterna, att löneökningarnas storlek skall avgöras av parterna i avtal. Men samhällsintresset av att hålla löneinflationen stängden får inte äventyras. En halvering av arbetslösheten skall vara den ekonomiska politikens mål, men det förutsätter en lönebildning som inte driver upp kostnaden för arbetskraft. Regeringen tar avstamp i analysen från SOU 1998:141 gällande priset på arbete i förhållande till arbetslösheten. Främst resonerar regeringen att om parterna trissar upp inflationen måste staten strama åt finanspolitiken då devalvering inte längre är ett alternativ. Regeringen oroar sig framförallt kring ett framtida scenario där en sjunkande arbetslöshet kan föranleda en ökad efterfråga på arbetskraft och därmed en prisstegring av densamma.

Sedan går regeringens proposition ett steg längre i form av en bredare analys av parternas intressen.

”Sverige är i dag en låginflationsekonomi som utsätts för en hårdnande internationell konkurrens och ett allt starkare omvandlingstryck. Kampen om resursernas fördelning i samhället har därmed delvis förändrats. Tidigare handlade lönebildningen till stor del om fördelningen av det samlade produktionsresultatet mellan arbete och kapital. I dag handlar det dessutom i större utsträckning än tidigare om fördelningen mellan olika grupper av löntagare[...] Avkastningskravet på kapital har i allt högre utsträckning blivit internationellt givet. Om löntagarorganisationerna i ett enskilt land pressar upp löneökningstakten till en betydligt högre nivå än i andra länder leder det till att investeringarna och sysselsättningen minskar i det landet. Samtidigt har även olika förhållanden som påverkar produktivitetens utvecklingen och resursutnyttjandet betydelse för avkastningen på kapital. Även en lönebildning som stimulerar produktivitetstillväxten och matchningen på arbetsmarknaden kan därför på sikt medverka till att sysselsättningen ökar”⁷⁰

I detta stycke fastslår den socialdemokratiska regeringen en syn på arbetsmarknadens parter som är avgörande för hur man ser på parternas intressekonflikt. Regeringen menar att det inte är i förhållande till det skapade mervärdet i den svenska ekonomin som löneutrymmet bör förhålla sig, utan istället till att andra länder har lägre kostnader för sin arbetskraft.

Regeringen är däremot avigt inställd till en låglönekonkurrens, men hur det skall förhindras i praktiken framgår inte. Vidare förtydligar regeringen att det mest stabila systemet är när arbetsmarknadens parter själva träffar avtal som reglerar konflikter på arbetsmarknaden. Men efter det konstaterandet fastslår regeringen att det finns ett behov av ett starkt och tydligt nationellt ramverk för vilket parterna kan förhålla sig inom⁷¹. Tyngden i argumentationen för varför ett sådant ramverk är nödvändigt finner regeringen i att parterna inte representerar ett stort antal grupper på arbetsmarknaden, så som pensionärer, arbetslösa och studerande. Det är för dessa grupper och samhället i sin helhet som statsmakten måste trygga att lönekostnadsutvecklingen i landet i ”vid en given produktivitetstillväxt” inte får vara högre än i ”viktigare konkurrentländer”.⁷²

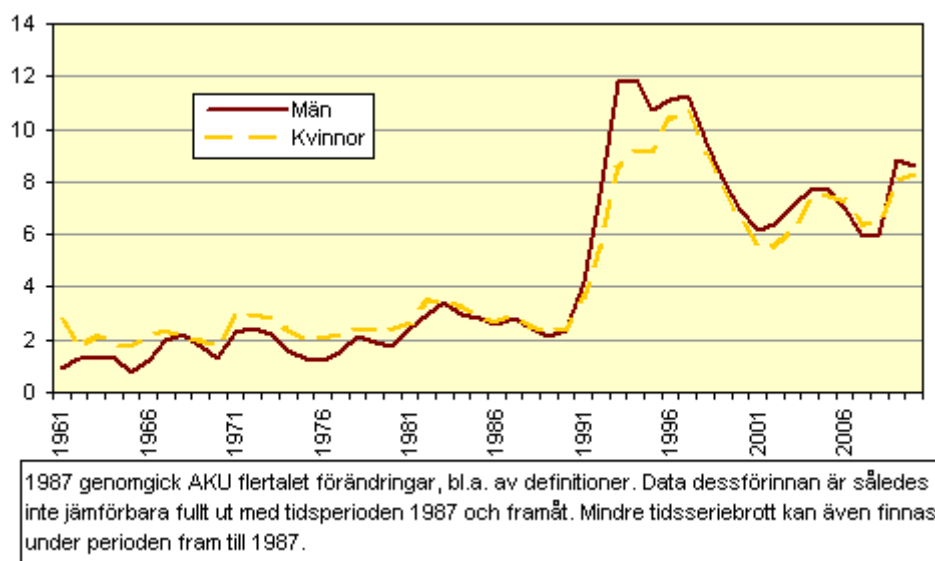
⁷⁰ 1999/2000:32. Sid 19

⁷¹ 1999/2000:32. Sid 20

⁷² 1999/2000:32. Sid 21

3.3.3 SOU 1998:141

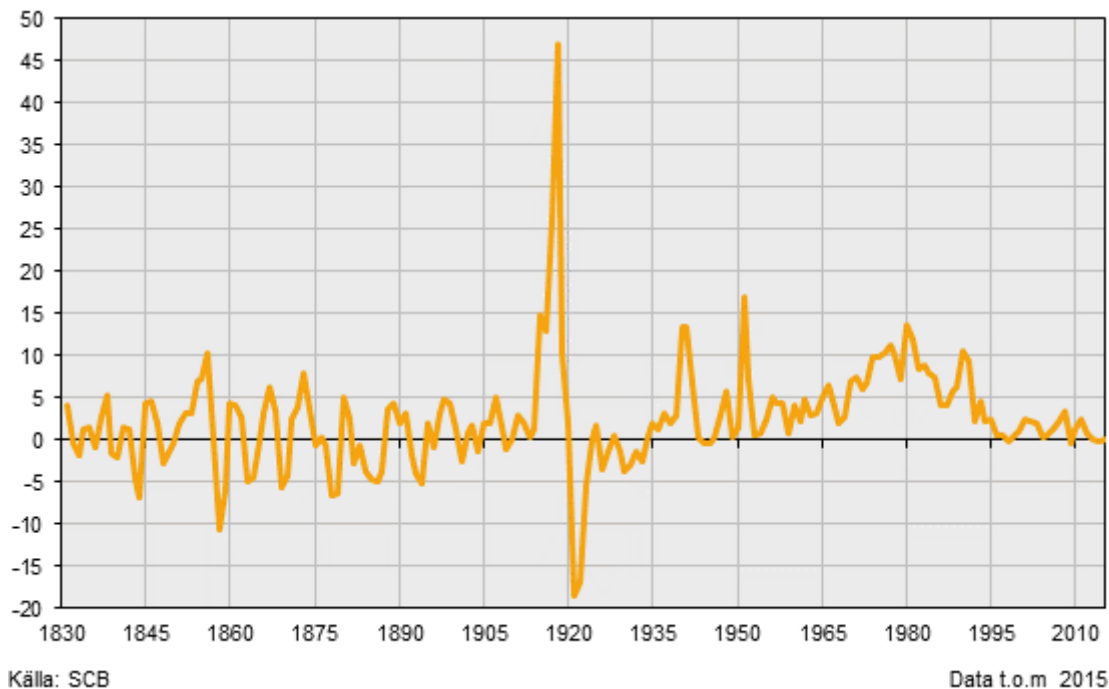
I direktivet till utredning från regeringen den 24 april 1997 anges halveringen av arbetslösheten genom en väl fungerande lönebildning som en tungt vägande anledning. Sveriges öppna arbetslöshet, med reglering för säsongarbete, var i april 1997 10,2%. Regeringen mötte vid tiden nivåer på arbetslösheten som inte förekommit sedan kriget.

⁷³ Även om SCB:s mätning av arbetslösheten har förändrats flertalet gånger sedan 1961 kan dock konstateras att nivåerna på hur många som var arbetslösa kraftigt förändrades i 1990-talets början. Detta förklarar regeringens huvudsakliga motivering till utredningen. I SOU 1998:141 blir därför lönebildningens förmåga att skapa sysselsättning i samhället ett bärande argument. Utredningen fastlår vidare att Sverige har ett förhållandevis högt kostnadsläge för sin arbetskraft och att detta skulle påverka konkurrenskraften gentemot omvärlden på ett negativt sätt. Det vill säga om svenska företag tvingas betala för höga löner till sin arbetskraft skulle detta innebära att företag väljer att förlägga sin produktion i ett land där kostnaden för arbetskraften är mindre. Samtidigt påpekar utredningen att detta sett från 1970-talet och framåt har stabiliserats av en fallande växelkurs. Utredningen menar att på så vis är det inflationen som har blivit högre än i omvärlden. Vilket har resulterat i höga löneökningar. I procent av tidigare timlön har ökningen i reallön varit förhållandevis låg mellan 1970 till 1980. Utredningen konstaterar också att denna möjlighet med rådande penningpolitik inte längre är möjligt. Den flytande kronkursen har förflyttat politikens möjlighet att devalvera för

⁷³ SCB

att hålla sysselsättningen uppe och arbetslösheten nere. Utredningen fastslår därför att det är lönebildningens uppgift att se till att sysselsättningen ökar och att arbetslösheten hålls nere, detta i förening med finanspolitiken. Nedan ses SCB:s statistik över inflationen mellan 1830 till 2010.

Vidare driver utredningen en tes om att effektiviseringen i ekonomin står i konflikt med inkomstfördelning, eller samhällets fördelningspolitiska agenda. Utredningen menar att en alltför jämlik inkomstfördelning skulle leda till en felaktig signal gentemot aktörerna på arbetsmarknaden genom att lönerna ger ”fel prissignaler”⁷⁴. Det vill säga att kostnaden för arbete på marknaden skulle ha en avskrämande effekt på investerare. Inte heller ser utredningen positivt på om staten skulle driva en allt för utjämnande finanspolitik, då denna skulle skapa ”skatteklirar och marginaleffekter”⁷⁵. Utredningen talar därför om att den rådande lönepolitiken måste upprätthållas genom en legitimitet. Lönebildningen måste bibehålla hegemoni i samhället som helhet för att kunna vara funktionell. Utredningen konstaterar vidare att Sverige har haft en alldeles för hög löneökningstakt. Utredarna kommer till slutsatsen att Sverige i förhållande med andra länder har en för hög löneökningstakt, främsta länderna som utredarna tar fasta på är USA och Japan som haft en betydligt lägre löneökningstakt. Utredarna väljer att bortse från en rad Europeiska länder så som Storbritannien och Italien. Utredningen sällar sig därefter till Lars Calmfors teorier om att

⁷⁴ SOU 1998:141, kap 4.2, sid 6

⁷⁵ SOU 1998:141, kap 4, sid 18

priset på arbete är för högt och därmed orsaken till de höga arbetslöshetssiffrorna⁷⁶ efter 1990. Med undantaget att utredningen med hänvisning till det oklara forskningsläget lägger en brasklapp kring ECU:s påverkan till den ekonomiska kollapsen.

Utredningen avslutar därefter sin analys med att konstatera att statens transfereringssystem har en synnerligen negativ inverkan på priset på arbete.

Utredningen överlämnades till arbetsmarknadsminister Mona Sahlin i november 1998.

3.4. LO:s samordning

LO beskriver själv sin uppgift på sin hemsida med följande ord:

”Sedan de centrala förhandlingarna mellan LO och dåvarande arbetsgivarföreningen (SAF) upphörde i slutet av 1980-talet är LOs viktigaste uppgift att samordna förbunden kring gemensamma krav i avtalsförhandlingarna.”⁷⁷

Samordningen har kantats av olika nivåer av framgång och bakslag. Inför 2016 års avtalsförhandlingar bröt samordningen samman⁷⁸ för första gången på 20 år. Anledningen till att det inte blev en samordning 2016 gällde en konflikt mellan en generell låglönesatsning eller en specifik sådan riktad mot undersköterskorna. IF Metalls avtalssekreterare Veli-Pekka Säikkälä kommenterar till tidningen arbetet:

”-Det som stämmer är att vi är för undersköterskornas krav och att vi är emot en allmän låglönesatsning. Alla under en viss lön är inte värdediskriminerade. Och en sådan allmän satsning skulle ge mindre till undersköterskorna.”⁷⁹

Resultatet blev att LO förbunden huvudsakligen höll sig till industrins märke, med undantag för en specifik satsning på kommunals undersköterskor⁸⁰. Men innan avtalen var på plats var debatten hård framförallt på områdena som företräds av 6F vilka krävde löneökningar som var högre än industriavtalet. Claes Stråth, före detta generaldirektör för medlingsinstitutet uttryckte följande:

⁷⁶ www.etc.se

⁷⁷ www.lo.se

⁷⁸ ww.di.se

⁷⁹ www.arbetet.se

⁸⁰ www.arbetet.se

”Jag upplever att man inte längre är lika mån om att vårda lönebildningen eftersom man inte kan historien”⁸¹

Avtalsrörelsen 2017 lyckades LO hålla samman samordningen, den inriktades mot en generell låglönesatsning⁸². Något som har väckt starka känslor, Anders Weihe förhandlingschef för teknikföretagen uttrycker det såhär:

”- LO:s samordning är som vanligt problematisk[.] Nu verkar man inom LO ha enats om en modell för låglönesatsning där de arbetare som tjänar under 24 000 kr ska generera mer till lönepotterna än som motsvarar deras faktiska löner medan man för de som tjänar mer tillämpar en vanlig procentpott. Teknikföretagen kommer att motsätta sig en sådan konstruktion.”

LO- samordningen tenderar att vara omdiskuterad oavsett om den genomförs eller inte. Detta då den i grunden är en, om inte konkurrerande verksamhet gentemot Industriavtalet, ett parallellt spår.

4. Diskussioner och kritik

I detta avsnitt uppmärksammas den kritik som framförts av nuvarande lönebildningssystem.

4.1 Kritik mot Industriavtalet och Medlingsinstitutet

Den kanske mest framförda kritiken mot lönebildningssystemet och Industriavtalet är att det har en tendens att cementera löneskillnader. Detta då det procentuella utslaget blir samma i alla branscher, vilket gör att klyftan mellan grupper med olika utgångslöner enbart fortsätter öka. Fackförbundet kommunal skriver i september 2013 på DN debatt ett inlägg där man menar att det finns en konflikt mellan att låta industrin vara lönebildande, att industrins märke tillåts vara tak, och mellan ambitionen att få jämställda löner.

”Ändå väljer arbetsmarknadens parter och staten via Medlingsinstitutet att blunda för detta. Att göra relativlöneförändringar överlämnas med varm hand till parterna själva att göra upp om. Problemet är bara att det då blir nästan omöjligt att minska löneskillnaderna mellan män och kvinnor, eftersom motkrafterna ägnar mycket tid och energi åt att hålla emot, inte vilja förändra eller helt enkelt vara slentrianmässigt könslönekonservativa. Ingen kan på allvar påstå annat än

⁸¹ www.arbetsmarknadsnytt.se

⁸² www.arbetet.se

att den strikta lönetolkningen av lönenormen av i dag bevarar eller faktiskt förstärker orättvisa lönestrukturer.”⁸³

I LO:s rapport om jämställda löner, *Vägen mot sammanbrottet* från 2016⁸⁴, kartläggs löneskillnaderna mellan kvinnor och män. Utredningen tittar på åren 2004–2013. Rapporten konstaterar att det finns åtskilligt kvar att göra på området, men det intressanta som läggs fram är den utveckling som kvinnodominerade förbund, så som Handels eller Hotell -och restaurangfackets avtal har tagit. Under den granskade perioden har industriavtalets märke varit allmänrådande för svensk lönebildning. Men då bristen på en samordning inom LO-kollektivet infunnit sig har bland annat ovan nämnda förbund i förhandlingar gjort eftergifter på andra områden i kollektivavtalen för att kunna tillgodose den nivå som märket inneburit. Det olika eftergifterna är av varierande art och karaktär. De har över tid benämnts på olika sätt, men en mer framträdande benämning är facklig kurant motvaluta.

Innebörden för dessa förhandlingar kan naturligtvis ses som ett naturligt utfall av styrkeförhållandet mellan parterna i den aktuella förhandlingen. Risken med det synsättet, där enskilda kvinnodominerade förbund studeras enskilt, är att man enkelt kan komma till felaktiga slutsatser. En annan förklaring kan vara att det lönepolitiska systemet som tillämpas i den svenska lönebildningen inte bara cementerar dessa förhållanden utan också får dem att eskalera. Sådan kritik har framförts av exempelvis fastighetsanställdas förbund. Den femte februari 2016 har Byggnads, SEKO, Målarna, Fastighets och Elektrikerna en artikel i *Arbetet* under rubriken ”Ni motverkar rättvisa löner”⁸⁵. Artikeln pekar på att Medlingsinstitutet genom sin roll att förse parterna med medlarbud, lägger buden enligt den procentuella nivå som industriavtalet har satt som märke. Den normen innebär att det är den totala kostnaden för avtalet som inte får överstiga industrins märke. Om någon del blir högre, som exempelvis löner, måste det bli en minuspost i någon annan del av avtalet.

Det har även tidigare pågått uppsplitande konflikter inom LO-förbunden, kring 2007 och 2010 års avtalsrörelser. I avtalsrörelsen 2007 krävde Handels en högre löneökning än den av industrin fastställda normen, vilket föranledde en mycket hård ton från IF metall där man hotar med att lämna LO - samordningen⁸⁶. Dåvarande ordföranden Stefan Löfven kommenterar läget inför den kommande LO- kongressen på följande vis:

⁸³ DN debatt 2013-11-05

⁸⁴ Anna Danielsson, *Vägen mot sammanbrottet*, LO Sverige, Stockholm, 2016, sid 24

⁸⁵ *Arbetet* debatt 2016-02-05

⁸⁶ www.svd.se

”– En ordningsfråga som måste klaras ut i god tid med de fackliga organisationer som IF Metall ska samarbeta med, är att avtal först ska träffas inom den konkurrensutsatta sektorn och att dessa avtal ska ha en normerande roll på arbetsmarknaden, heter det. Det är en fråga som inte kan vara föremål för förhandlingar och byteshandel mellan olika förbund”.

Stefan Löfven ger här uttryck för industriavtalets särart inom den svenska lönebildningen och att den inte kan ifrågasättas om IF metall skall delta i LO:s samordning.

Den tidigare medlaren och arbetslivsministern Hans Karlsson uttalade 2011 kraftig kritik mot lönebildningssystemet, då han ansåg att det permanentade låglönesektorns nivåer.

”– Jag hade kommit till insikt om att jag tyckte att det finns ett allvarligt fel i Medlingsinstitutets instruktion. Industrins norm upprätthålls så strikt att det knappast ens finns en teoretisk möjlighet för lågavlönade förbund att göra relativa löneförflyttningar.”⁸⁷

5. Diskussion och slutsats

Utifrån min frågeställning har jag under uppsatsarbetet försökt bringa klarhet i vad det är som definierar nuvarande lönebildningssystem i förhållande till tidigare och om systemet är kopplat till den nuvarande politisk/ ekonomiska paradigmen. Den övergripande frågan är om lagstiftaren sanktionerar och upprätthåller en viss typ av lönebildning. I följande kapitel kommer jag därför att besvara frågeställningarna och framföra min egen analys. Det grundläggande syftet är att förstå vad lagstiftaren menar med en väl fungerande lönebildning.

5.1 Vad skiljer Industriavtalet med den solidariska lönepolitiken

Grunden i båda systemen är en av parterna organiserad lönebildning. Detta blir i vilket fall den initiala analysen. Men efter en mer genomgående analys av statens roll i båda systemen blir det snabbt tydligt att detta är något av en dimridå. I fallet med den solidariska lönepolitiken är det något mer synligt även vid första anblicken då man i alla typer av dokument och skrifter klargör att en förutsättning för den solidariska lönepolitiken är att staten ägnar sig åt en kontracyklisk finanspolitik. Samt att staten möjliggör omställning för den enskilda arbetslösa vid företagsnedläggningar som sker till följd av den centraliserade löneförhandlingen med fokuset att lyfta botten i branschavtalen. Staten spelar även en avgörande roll när det gäller att hålla en stor grupp sysselsatt genom offentlig anställning, dessa i sin tur konkurrerar på så vis inte om anställningar på den privata marknaden och

⁸⁷ Hans Karlsson, Jag såg Industriavtalet som ett hot mot samordningen, evigt ung svensk modell?, Red Bosse Andersson, Medlingsinstitutet, Stockholm, 2015 sid 85

påverkar därför inte priset på arbete i negativ riktning. Med en reglering av kreditmarknaden och ett skattesystem med hög utjämningsseffekt blir således konsekvensen att den fackliga rörelsen har stor möjlighet att inrikta sin verksamhet på att tillskansa sig det skapade mervärdet i den svenska produktionen. Som följd av detta blir man även stärkta i förhållande till andra avtalsfrågor, vilket kan resultera i att man pressar fram lagstiftning på områden som LAS och MBL. Finans- och penningpolitiken inriktas främst på att hålla arbetslösheten nere.

När det kommer till nuvarande lönebildningssystem är utgångspunkten den motsatta. Först och främst är penningpolitiken utanför statens direkta kontroll, detta då riksbanken är självständig och valutan är flytande. Det andra är att kreditmarknaden är avreglerad, det går alltså inte längre i Sveriges riksdag att sätta ett tak för hur stora belopp bankerna får låna ut. Det går således inte att dämpa en konjunktur genom att begränsa utlåningen. Då återstår två huvudspelare, statens spendering och löneökningstakten. Statens spendering som andel av BNP har under perioden minskat, det finns många sätt att mäta den offentliga sektorn. Men oavsett hur man mäter den, genom samtliga transfereringar, eller enbart genom konsumtion kan vi konstatera att den har minskat både som andel av BNP och antalet anställda som andel av BNP⁸⁸. Detta gör att löneökningstakten blir väldigt viktig om landet inte skall hamna i en situation med hög inflation. Detta har i min mening lagstiftaren hela tiden varit medveten om. Det framgår av både SOU 1998:141 och Prop 1999/200:31. I de stycken av förarbetena jag har lyft fram framgår det med all tydlighet att detta har varit lagstiftarens ambition hela tiden.

⁸⁸ Ww.scb.se

5.2 Är industriavtalet en konsekvens av nuvarande ekonomiskt/politiskt paradig? Är således staten en tydligare aktör än vad bilden om parternas autonomi ger uttryck för?

Utifrån Thomas S Khuns teori om ett för tillfället härskade paradig har vi granskat lagstiftarens intentioner med lönebildningen i landet. Lagstiftaren ger en mycket liten bild i själva författningen och talar där enbart om en väl fungerande lönebildning. Lagstiftarens uppfattning om vad en väl fungerande lönebildning är, blir först tydligt när förarbetena granskats utifrån en ekonomisk/politisk aspekt.

Vi har sedan ett antal år bakåt i tiden sett en betydande omsvängning i teoribildningen och tillämpningen av ekonomiskt handhavande från statens sida. Staten har gått från en i huvudsak konjunkturdämpande politik till en inflationsdämpande ekonomisk politik, både gällande penning och finanspolitik. Den tidigare starkt keynesianskt influerade politiken har ersatts av en monetaristisk. Sverige är inte isolerat i detta sammanhang då stora delar av världen har gått en liknade utveckling.

Den nuvarande ekonomiska politiken lämnar ett mycket litet utrymme för arbetsmarknadens parter att röra sig inom. Statens transfereringssystem bibehåller en omfördelande karaktär, dock i betydligt mindre omfattning än tidigare. Penningpolitiken tillsammans med den avreglerade kreditmarknaden har lett till att hushållens konsumtion i allt högre grad är lånefinansierad. Utvecklingen är således att staten inte lånar för att bedriva konjunkturdämpande åtgärder, men hushållen lånar för att konsumera. Då hushållen har tillgång till krediter eller kapital i form av sänkta skatter på inkomst blir trycket på omfattande löneökningar mindre. Problemen som lagstiftaren uppmärksammar i förarbetena kring en stegrande inflation har snarare landat i den omvända. Riksbankens inflationsmål nås sällan i den svenska ekonomin. Utifrån en marxistisk analys av mervärdet kan därför konstateras att en minskande del tillfaller löntagarna. Löntagarna får istället för löneökningar, i paritet till det ökade mervärdet, skattesänkningar och banklån för sin konsumtion. Motargumentet från nuvarande liberalt paradig blir att löntagarkollektivet har åtnjutit reallöneökningar under nuvarande lönebildningssystem. Reallöneökningar har löntagarkollektivet förvisso haft under denna perioden men i förhållande till den ökade produktionstakten har inte löntagarnas andel av mervärdet ökat, utan istället minskat.

Därför blir det inte med sanningen överensstämmande att tala om en arbetsmarknadsmodell i Sverige där parterna själva har ansvaret för lönebildningen. I det nuvarande paradigmet kring

hur staten skall bedriva sin ekonomiska politik blir uppdraget till den statliga myndigheten medlingsinstitutet snarast av karaktären kontrollorgan. Kontrollorgan i den meningen att medlingsinstitutet följer den väg som SOU 1998:141 och prop 1999/2000:32 fastslagit, och den praxis som har skapats kring förslagen till andra parter.

Hans Karlssons uttalande om låglöneförbundens problem med att få upp lönerna är reella. Min analys är därför att lagstiftarens hållning i mångt och mycket påminner om den hållningen som Gerard De Geer förespråkade för snart hundra år sedan. Den enkla uppfattningen att löneökningar som andel av ett ökat mervärde leder till arbetslöshet. I den allmänna debatten om lönebildning har vi därmed fått en regression. En regression till 1920-talets ekonomiska teorier. Detta trots att det finns empiri för att det går att föra en annan lönebildnings politik med framgång. Det nuvarande systemet har permanentat en hög arbetslöshet, som långsiktigt i grunden förändrat maktförhållandet mellan parterna. Arbetsgivarparten gynnas långsiktigt av nuvarande system. På ett liknade sätt gynnades den fackliga sidan under den solidariska lönepolitiken. Den för mig tydligaste skillnaden är att lagstiftaren idag gjort det genom lagstiftning. I tidigare system har det varit främst genom finanspolitiken som staten har påverkat lönebildningen.

Kritiken gentemot industrins parter blir därför något missriktad. Intressant är dock att i parternas samverkansavtal ingår en klausul om att de ska verka för att andra parter skall acceptera industriavtalet som norm.

5.3 Slutsats

Slutsatsen efter att ha granskat lagstiftarens mening om vad en väl fungerande lönebildning är blir således att det inte är möjligt för staten att förhålla sig neutralt gentemot parterna. Den huvudsakliga linjen bakom skapandet av Medlingsinstitutet är att överföra ansvaret för inflationen på arbetsmarknadens parter. Staten har avvecklar sina redskap för att på annat sätt kontrollera inflationen och mist sin möjlighet att dämpa konjunkturen. Staten lägger därmed ett stort ansvar på parterna för hela den svenska samhällsutvecklingen. Men staten pekar också ut i vilken riktning man anser att lönebildningen ska utvecklas. Man är i propositionen tydlig med att det inte får ske en lönekostnadsökning som inte är i paritet med de viktigare konkurrentländerna. På så sätt ser staten till att göra frågan om fördelningen av det ökade mervärdet i ekonomin till en fråga som inte återfinns på dagordningen, vilken man uttryckligen skriver. Det enda möjliga för arbetsmarknadens parter i ett sådant läge, både hegemonisk och reellt ekonomist, är att följa den inslagna vägen och motverka lönekostnadsökningar. På så sätt konstateras att formen med industriavtalet som märke och medlingsinstitutet som övervakare är en konsekvens av lagstiftarens, av egen kraft, minskade handlingsutrymme.

Men det var ingalunda på annat vis under den solidariska lönepolitiken. Skillnaden var bara att då var det den fackliga rörelsen som formulerade de ekonomiska teorierna mot att det idag är arbetsgivaren som äger det privilegiet.

Det jag ovan redogjort för är nuvarande lagstiftning. Med nuvarande lagstiftning kommer löneskillnaderna mellan yrkesgrupperna såväl bestå som öka. Önskar lagstiftaren ändra på det måste staten särskilt ändra uppdraget till medlingsinstitutet gällande en väl fungerande lönebildning.

Abstract

This essay addresses wage formation in general and, more specifically, the Swedish system of wage formation.

Since 1997, Swedish wage formation has been based on the so-called "mark" agreed on by trade unions and employers' organizations representing the industrial sector of the labor market. Parties in the industrial sector lead wage formation in the Swedish labor market. Other sectors of the labor market then adopt this "mark", as it's often referred to, as a wage norm.

When other branches negotiate and require mediation assistance from The National Mediation Office, the Office's practice is to not put forward a proposal for agreements higher than the "mark" set by the industrial sector. In this way, the Swedish government sanctions the current system of wage formation.

This essay discusses how industrial agreement is distinct from previous systems of wage formation and whether industrial agreement is a consequence of the current economic/political paradigm. Is the state a more active player in wage formation than the picture of an autonomous labor market suggests?

By comparing the current system of wage formation based on industrial agreement with the previous model based on a policy of wage solidarity among the different branches, the so-called "Rehn–Meidner model", this essay reveals disparities in the way the government operates.

The government's intentions for wage formation are discussed in an in-depth analysis of the legislative history prior to the founding of the National Mediation Office.

This essay concludes that the government, to a large extent, is an active part of wage formation in the Swedish labor market. The government has not only limited the parties in the labor market to a certain system of wage formation but also plays an active role within the same system. This conclusion applies to both the previous model based on wage solidarity and the current system of wage formation.

Källor

Offentligt tryck

Prop 1999/2000:32 *Lönebildning för full sysselsättning*

SOU 1998:141 *Medling och lönebildning*

Litteratur

Adlercreutz, Axel – Johan Mulder, Bernard, *Svensk arbetsrätt*, Norstedts juridik, trettonde upplagan, 2007

Almqvist, Anna, *Den ekonomiska ojämlikheten i Sverige*, LO, 2016

Arbetarrörelsens efterkrigsprogram, Viktor Pettersons bokindustriaktiebolag, 1944

Carlsson, Ingvar, *Så tänkte jag*, Hjalmarsson & Högberg, 2003

Danielsson, Anna, *vägen mot sammanbrottet*, LO, 2016

Eklund, Per, *Rätten i klasskampen*. Tiden, 1974

Fackföreningsrörelsen och den fulla sysselsättningen, LO, 1951

Feldt, Kjell Olof, *Alla dessa dagar...*, Norstedts, 1991

Friedman, Milton, *Price theory*, Aldine Publishing company, 1976

Halvorsen, Knut, *Samhällsvetenskaplig metod*, Studentlitteratur, 1992, övrs. Sten Andersson

Hunt, Alan, *The ideology of law*,(1985), Red Easton, Susan, *Marx and law*, Ashgate, 2008

Karlsson, Nils mf. *Lönebildning i verkligheten*, Studentlitteratur, 2014

Kjellgren, Jan – Holm, Anders, *Att skriva uppsats i rättsvetenskap*, Studentlitteratur, 2007

Lewin, Leif, *Planhushållningsdebatten*, Almqvist & Wiksell, 1967

Lundberg, Konrad mf. *Juridik*, Bonniers, 2011

Marx, Karl, *Kapitalet*, Tiden, 1930, första delen, övrs. Rickard Sandler

Meidner, Rudolf, *Samordning och solidarisk lönepolitik*, Prisma, 1975

Meidner, Rudolf – Öhman Berndt, *Solidarisk lönepolitik*, Tiden, 1972

Nycander, Svante, *Makten över arbetsmarknaden*, SNS förlag, 2008, andra upplagan

Nyström, Birgitta, *Medling i arbetstvister*, Norstedts, 1990

Pålsson Syll, Lars, *Ekonomisk teori och metod*, Studentlitteratur, 2001

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, Norstedts juridik, 2007, andra upplagan

Wigforss, Ernst, *Skrifter i urval*, andra delen, Tiden, 1980,

Webbsidor

Samtliga hämtade den 18 december 2016

Nyhetsartiklar

<http://www.svt.se/nyheter/inrikes/jobben-1>

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5271318>

<http://arbetet.se/2015/10/21/de-kan-ha-sprackt-lo-samordningen/>

<http://arbetet.se/2016/04/29/avtal-klart-for-kommunal/>

<http://arbetet.se/2016/10/19/det-blir-en-lo-samordning-med-laglonedsatsning/>

<http://arbetsmarknadsnytt.se/strath-6fs-agerande-ett-uttryck-for-historieloshet/>

<http://www.teknikforetagen.se/sv/i-debatten/nyheter/2016/problematisk-lo-samordning/>

<http://www.svd.se/if-metall-hotar-att-lamna-lo/om/sverige>

http://www.lo.se/start/solidarisk_lonepolitik/svenska_modellen/samordnade_forhandlingar

<http://www.di.se/artiklar/2015/10/21/lo-samordningen-bryter-samman-infor-lonerorelsen/>

Debattartikel

<http://www.etc.se/ekonomi/calmfors-har-kompat-sankta-loner-i-25-ar>

Organisationssidor

<http://www.industriradet.se/industriavtalet/>

http://www.scb.se/statistik/_publikationer/OE0903_2009A01_BR_03_OE06BR0901.pdf

https://www.svensktnaringsliv.se/fragor/konfliktregler/vi-medverkar-inte-till-kostnadsokningar-hogre-an-normen_634196.html